

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Misbruik van parodie? Annotatie bij Hof van Beroep Rennes 4 juni 2024 IEF 22133 (RG no. 21/04257) (Erven Hergé/Marabout)

Prins, R.J.; Visser, D.J.G.

Citation

Prins, R. J., & Visser, D. J. G. (2024). Misbruik van parodie?: Annotatie bij Hof van Beroep Rennes 4 juni 2024 IEF 22133 (RG no. 21/04257) (Erven Hergé/Marabout). *Auteursrecht*, 2024(3), 210-213. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4177991>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4177991>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Hof van Beroep Rennes 4 juni 2024 IEF 22133 (RG no. 21/04257) (Erven Hergé/Marabout)

Misbruik van parodie?

Tintinimagination (voorheen Moulinsart)
e.a. (erven Hergé) tegen Xavier Marabout.

Kunstenaar Marabout schilderde tientallen variaties op het werk van Edward Hopper waar Kuifje-personages in figuren, in veel gevallen vergezeld van pin-ups. De rechthebbenden van Hergé, geestelijk vader van Kuifje ("Tintin"), maakten daar bezwaar tegen.

De rechtbank in Rennes oordeelde in eerste instantie¹ dat Marabout zich kon beroepen op de parodie-exceptie² en dat er geen sprake was van auteursrecht-inbreuk, noch van ongeoorloofde mededinging.

Het Hof van Beroep in Rennes is evenwel van oordeel dat Marabout geen beroep kan doen op de parodie-exceptie en (dus) auteursrechtinbreuk pleegt. Het Hof meent dat de kunstenaar niet, zoals gebruikelijk in een parodie, met een humoristische bedoeling heeft willen provoceren of (milde) spot heeft willen drijven, maar veeleer een artistieke intentie heeft gehad, die de toeschouwer hooguit geamuseerd doet glimlachen.

Marabout heeft over een periode van acht jaar 39 schilderijen gemaakt onder het motto "Kuifje-Hopper" en vermelding van "parodie", maar daarmee is niet voldaan aan de "regelen der kunst" van de parodie ("les lois du genre"), die altijd een beperkt gebruik inhouden. Marabout heeft er veeleer een heel eigen genre van gemaakt door in eenzelfde werk soms wel vijf verwijzingen, waaronder personages, naar de wereld van de "Avonturen van Kuifje" te gebruiken (vertalingen door auteurs noot):

"(...) Vanuit dit oogpunt moet hij worden beschouwd als iemand die misbruik heeft gemaakt van een uitzondering die

vooral voortvloeit uit de vrijheid van meningsuiting" (r.o. 62).

Daarnaast is er volgens het Hof van Beroep sprake van ongeoorloofd kielzogvaren ("parasitisme"):

"(...) Door fors, in ieder geval herhaaldelijk of zelfs systematisch, op de bekendheid van Kuifje mee te liften om zelf bekendheid te verwerven, heeft hij op ongeoorloofde wijze aangehaakt, hetgeen aanleiding moet geven tot schadevergoeding" (r.o. 80).

Het hof is daarentegen van mening dat de persoonlijkheidsrechten van de erfgenamen niet zijn geschonden. Het werk van Marabout is volgens het hof onbetwistbaar van kwaliteit en goed ontvangen door het publiek:

" (...) Het was niet de bedoeling van de heer Marabout om de Kuifje-figuren provocerend te maken of te vernederen. Ze worden al met al op een conventionele manier in scène gezet, zij het met sensuele knipogen die niet verder gaan dan de gebruikelijke pin-ups van Amerikaanse strips, en de voorstelling van een volwassen geworden Kuifje is bedoeld als een eerbetoon aan Hergé" (r.o. 84).

Marabout mag niet langer dit soort inbreukmakende schilderijen maken.

"(...) elke directe of indirecte exploitatie van de oorspronkelijke personages van het werk "De avonturen van Kuifje" en in het bijzonder (maar niet uitsluitend) van de personages van Kuifje, de hond Bobbie, kapitein Haddock, Bianca Castafiore, Nestor, professor Zonnebloem en Jansen & Janssen, of elk ander door Hergé gecreëerd werk, (...)" (r.o. 90), wordt hem op straffe van een dwangsom verboden.

Marabout moet financiële informatie verschaffen om de door hem op ongerechtvaardigde wijze gemaakte winst te kunnen bepalen. Voorlopig moet hij een bedrag van € 15.000 aan schadevergoeding betalen wegens auteursrechtinbreuk en € 5.000 wegens "parasitisme".

Op grond van het evenredigheidsbeginsel hoeven de kunstwerken niet te worden vernietigd, "enerzijds omdat de zwaarte van een dergelijke straf in geen enkele verhouding zou staan tot de geleden schade, anderzijds omdat de heer Marabout de meeste, zo niet alle, werken heeft verkocht. Bovendien is het heel goed denkbaar dat de werken die nog in voorraad zijn, al zijn ze inbreukmakend, alleen nog in een privéruimte zullen worden tentoongesteld" (r.o. 102-103).

De kopers hoeven niet door Marabout te worden geïnformeerd.

Noot

Competentie

Men denkt soms dat alles in Parijs wordt beslist, maar dat is niet het geval. Voor auteursrechtelijke zaken zijn in Frankrijk negen rechtbanken (waaronder Rennes) en in appel negen hoven (waaronder Rennes) bevoegd. De onderhavige zaak bewijst dat er ook in de provincie interessante zaken spelen.

En de zaak is rechtsvergelijkend interessant omdat de twee Franse instanties een tegengestelde visie geven van wat als parodie acceptabel kan worden geacht. Met andere woorden, hoeveel rek zit er in de grotere vrijheid die het *Deckmyn*-arrest³ van het Europese Hof leek te hebben gegeven in het toepassen van de parodie-exceptie? Waarbij uiteraard van

1 TJ Rennes 10 mei 2021, RG no. 17/04478.

2 Art. L 122-5 sub 4e CPI.

3 HvJ EU 3 september 2014, C-201/13, ECLI:EU:C:2014:2132.

belang is dat het begrip “parodie” een autonoom Unierechtelijk begrip is.

Parodie of niet?

De onderhavige uitspraak van het hof Rennes draait de klok weer een beetje terug, ten opzichte van de vernietigde uitspraak van de rechtbank Rennes die een nieuwe tendens in de Franse rechtpraak leek te bevestigen, die neeg naar het Amerikaanse “fair use” principe.⁴

De rechtbank had de checklist van het Deckmyn-arrest gehanteerd om tot een geoorloofde parodie te concluderen: (i) het werk van Marabout roept bij het publiek onmiddellijk het werk van Hergé voor de geest, (ii) maar het is duidelijk verschillend en kan er niet mee verward worden, terwijl (iii) het werk van Marabout humoristisch (maar ook kritisch) is. Een en ander bovendien zonder het te denigreren en zonder pornografie, dus in overeenstemming met de regels van fatsoen (“les lois du genre”⁵). De rechtbank meende dus dat er een rechtvaardig evenwicht was gevonden tussen de belangen en rechten van de rechthebbenden en de vrije meningsuiting van de artiest die zich op de exceptie beriep.

Het humoristisch effect wordt volgens de rechtbank met name bereikt “door de ongerijmdheid van de situatie ten opzichte van de soberheid, zo niet de droefheid, die gebruikelijk is in de werken van Hopper en het gebrek aan een vrouwelijke aanwezigheid naast Kuifje, met uitzondering van de karikaturale personages van Bianca Castafiore en Irma; dit effect nodigt de kijker uit om zich een vervolg voor te stellen dat een glimlach opwekt” (geciteerd in r.o. 58 van het hof).

De belangen van de auteursrechthebbenden moesten volgens de rechtbank wijken voor de artistieke uitingsvrijheid. De rechtbank weidt verder uit met een kunsthistorisch betoog waarin wordt uitgelegd dat Hopper geïnspi-

Hôtel Osborne, Chambre 379 (2017), gepresenteerd als een parodie op het schilderij “Hotel Room” (1931). Kuifje, met het gezicht naar voren, zijn hoofd draaiend, op een bed in een hotelkamer, met ontbloot bovenlijf, gespierd, ontdaan van een cowboyhoed en laarzen, lijkt in beslag genomen (gepreoccupeerd) door de boodschap op een brief die voor hem is neergelegd. Je ziet Bobbie's rug.

Psychologie (2017), gepresenteerd als een parodie op het schilderij ‘Room in Brooklyn’ (1932). Kuifje zit vooraan, geconcentreerd, het tijdschrift ‘Psychologies’ te lezen. Bobbie ligt aan zijn voeten.

reerd was door Degas en Magritte, zelf overgenomen is door Hitchcock; dat Hergé geïnspireerd was door een eerdere tekenaar Rabier etc. en dat artistieke inspiratie dus altijd mede gebaseerd is op eerdere kunstwerken en dat dergelijke ontleningen dus niet per definitie moeten worden verboden.

De uitspraak werd door een deel van de literatuur begroet als een verruiming van de parodie-exceptie die beoogde de kunstenaars wat meer vrijheid te geven in het hergebruik van bestaande werken.⁶ Dat speelt artiesten in de kaart die al dan niet maatschappijkritisch in hun

eigen werk gebruik willen maken van eerdere werken (“appropriationistes”, “transformistes” en degenen die “mash up” bedrijven).

Het hof kan er echter de humor niet van inzien.

Ten eerste kan het enkele feit dat Marabout in zijn werken “krachtige elementen van sensualiteit” (breedheupige vrouwen, de aanwezigheid van een seksshop) of “disruptieve elementen” (de tatoeage van Kuifje, Kuifje die rookt, depressief is of bier drinkt) gebruikt niet als humoristisch worden beschouwd.

⁴ Zie daarover ook BIE 2022-1, p. 22-23.

⁵ Art.L 122-5 4° CPI; vgl. art. 18b Aw waarin wordt verwezen naar “hetgeen

naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is”.

⁶ Zie Dalloz IP/IT, 11- 2021, p. 563 e.v. en Propr. Intell. 7-2021, no. 80, p. 79 e.v.

Traviata Hôtel' (2016), gepresenteerd als een parodie op het schilderij 'Hotel Lobby' (1944). Kuifje (driekwartperspectief, sigaret in de hand, vergezeld door een jonge vrouw, Bobbie aan hun voeten) kijkt naar Castafiore in gesprek met kapitein Haddock bij Nestor. Aan de muur hangt een erotisch schilderij van Picasso.

inbreuk maakt op het auteursrecht (...)” (r.o. 56).

Over humor valt te twisten, zo blijkt uit de uiteenlopende waardering van het humoristische gehalte door rechtbank en hof. Maar wat nog meer en vooral de doorslag lijkt te hebben gegeven bij het hof is het feit dat het niet ging om een eenmalige parodie, maar om een systematische parodiëring van het eerdere werk van twee artiesten. Dat is een aspect waar de rechtbank niet werkelijk aandacht aan had besteed.

'Rédaction de nuit' (2015), voorgesteld als een parodie op het schilderij 'Office at Night' (1940). Kuifje van voren, jasje en dasje aan, neerslachtig kijkend, met een brief in zijn handen, zit achter een bureau waarop een pin-up meisje zit dat jarretels onthult en hem lijkt te willen troosten.

Wij zouden geneigd kunnen zijn dit als een soort “misbruik van parodie” te bestempelen, maar die kwalificatie vinden we niet als zodanig terug in het arrest, het wordt slechts éénmaal heel terloops genoemd (r.o. 62 *in fine*).

Ten eerste vindt het hof namelijk dat er géén sprake is van een geoorloofde parodie die aan de wettelijke vereisten daarvoor voldoet.

Ten tweede wordt het systematische aspect van het gedrag van Marabout (vooral) afgestraft op grond van het leerstuk van “parasitisme” (zie hierna).

'Visite estivale en Bugatti Torpédo' (2015), gepresenteerd als een parodie op het schilderij 'Summertime' (1943). Kuifje, van achteren, aan het stuur van een blauwe racewagen (geïnspireerd op de Bugatti Type 37 uit het album 'Kuifje in Amerika'), begroet een jonge vrouw op de trappen van een huis. Bobbie, van voren, staat op de trap.

Droit moral

De persoonlijkheidsrechten kwamen in eerste instantie niet aan bod en in het onderhavige arrest wel, maar de artistieke kwaliteit van het werk van Marabout en het feit dat het allemaal relatief netjes blijft, maken dat er geen sprake is van schending van persoonlijkheidsrechten, volgens het hof.

Hier zij overigens opgemerkt dat Marabout alleen door de erven Hergé is aangevallen en dat de erven Hopper zich kennelijk niet hebben geroerd. Het zou interessant zijn geweest te zien of dat invloed op de uitspraak zou hebben gehad; immers, de wereldberoemde werken van Hopper zijn van een heel andere aard dan de Kuifje albums en – durven we dat te zeggen? – “serieuzer” en bovendien is het overgenomen deel van het oorspronkelijke werk veel groter dan louter de personages van Kuifje. Wellicht worden persoonlijkheidsrechten dan sneller geschonden?

Ook het feit dat de schilderijen een glimlach kunnen teweegbrengen of een “geamuseerde medeplichtigheid van de toeschouwer”, is nog geen bewijs dat Marabout de spot heeft willen drijven met Kuifje. Een parodie heeft tot doel het oorspronkelijk werk “te vervormen of te ondermijnen in een humoristische vorm”. Het vereist daarom een duidelijke humoristische intentie; het simpelweg zoeken naar een geamuseerde medeplichtigheid van de kijker is daartoe niet voldoende. Het hof ziet dus

geen humoristische intentie in de werken van Marabout.

Ten tweede kan het volgens het hof ook niet zo zijn dat het systematisch ontlenen nog onder de parodie-exceptie kan vallen: “De parodie-exceptie kan niet van toepassing zijn op werken die ontlenen aan originele werken om te profiteren van hun reputatie en te leven van hun uitstraling. In dergelijke gevallen eigent de namaker zich ten onrechte een soort bewerkingsrecht toe dat

“Parasitisme”

“Parasitisme” of “concurrence parasitaire” is een species van het genus ongeoorloofde mededinging (“concurrence déloyale”). Parasitisme is het geheel van gedragingen waarmee iemand zich in het economisch verkeer opzettelijk in het kielzog van een ander begeeft om kosteloos te profiteren van de inspanningen, de knowhow, de (merk)bekendheid of de investeringen van die ander; overigens ook als er geen verwarringsgevaar bestaat. Reputatie of bekendheid zijn de vruchten van vaak belangrijke investeringen en dienen daarom als economische waarde beschermd te worden, volgens de Franse doctrine.

Aanvankelijk werden deze regels alleen toegepast op “mededinging”, dus op acties tussen concurrenten, waarbij werd geprofiteerd van de door de concurrent gedane investeringen. De rechtspraak heeft de regel geleidelijk uitgebreid tot verhoudingen tussen partijen die geen concurrenten van elkaar zijn en ging daarvoor het begrip “agissements parasitaires” gebruiken.

Vaak wordt deze grond – zoals ook in de onderhavige zaak – aangevoerd in aanvulling op inbreukvorderingen.

Het hof overweegt:

“In dit geval laat het gebruik van de namen van de nagemaakte artiesten, Hopper en Hergé, gevolgd door hun eigen werelden (decors voor de één, personages voor de ander), zien dat de heer Marabout echt munt slaat uit hun reputatie om zijn werk te promoten en aantrekkelijk te maken” (r.o. 78).

De rechtbank had hier in eerste instantie anders over gedacht. Het zou volgens de rechtbank de parodie-exceptie tenietdoen indien men tot “parasitisme” zou concluderen. Immers, wat de ene hand had gegeven (vrijheid van meningsuiting en daarmee vrijheid om te parodiëren), zou dan door de andere

‘Rencontre sur Great Hills Road’ (2017), gepresenteerd als een parodie op het schilderij ‘Road and Houses South Truro’ (1931). Kuifje van achteren, motto met een gestopte chauffeur. Bobbie zit aan zijn voeten.

‘Moulinsart au soleil’ (2015), gepresenteerd als een parodie op het schilderij ‘People in the Sun’ (1960). Op een terras liggen Zonnebloem, Castafiore en Haddock in profiel te zonnebaden op ligstoelen, slapend, in gezelschap van een nauwelijks zichtbare vrouw. Kuifje, ook in profiel, zit achteraan, verdiept in zijn lectuur, met het tijdschrift Têtu, symbool van de homogene gemeenschap, aan zijn voeten.

hand (het niet toegestane gebruik van andermans bekend oeuvre) weer worden weggenomen.

De rechtbank heeft het echter, zoals gezegd, niet over het systematische karakter van de parodiëring, iets waar het hof wel veel belang aan hecht.

Conclusie

1. Het hof interpreteert de parodie-exceptie op restrictieve wijze en vindt in de onderhavige zaak dat er geen sprake is van een parodie, omdat (i) de schilder geen (louter) humoristisch oogmerk had en (ii) hij niet eenmalig parodieerde, maar dit systematisch deed. Daarmee is auteursrechtinbreuk gegeven.

Een van de kenmerken van een parodie volgens het *Deckmyn*-arrest, “aan humor doen of de spot drijven”, wordt hiermee erg beperkt uitgelegd: een glimlach is niet voldoende. Er lijkt bovendien een

nieuw kenmerk te worden toegevoegd door het hof: het eenmalige gebruik (“l’usage ponctuel”). Het *Deckmyn*-arrest betrof een eenmalig gebruik, maar dit werd niet als essentieel kenmerk genoemd. Het kan wellicht gevat worden onder de formule “rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding” als gehanteerd door het Europese hof.

2. Daarnaast is het systematische en langdurige karakter van de gebruikmaking van de personages en decors van Hergé en Hopper aanleiding om de schilder wegens onrechtmatig aanhaken te veroordelen. Zoals gezegd, speelde dit element niet in het *Deckmyn*-arrest.

Rein-Jan Prins en Dirk Visser*

* Mr. R.J. Prins is advocaat te Aix-en-Provence. Prof. mr. D.J.G. Visser is hoogleraar IE in Leiden en advocaat te Amsterdam (Visser Schaap & Kreijger).